

ŠTÁTNA ŠKOLSKÁ INŠPEKCIA
úsek inšpekčnej činnosti
Staré grunty 52, 841 04 Bratislava 4

Správa
o stave zapracovania a uplatňovania environmentálnej výchovy v základných školách
v SR v školskom roku 2012/2013

Stav zapracovania problematiky environmentálnej výchovy, ako prierezovej témy, do školských vzdelávacích programov (*d'alej ŠkVP*) a jej uplatňovania vo výchove a vzdelávaní sa sledoval v rámci vykonávania tematických inšpekcií v **244** základných školách, z toho bolo **232** štátnych, **10** cirkevných, **2** súkromné.

Zámerom úlohy bolo zistiť, do akej miery sa v kontrolovaných školách vo výchove a vzdelávaní kládol dôraz na environmentálnu výchovu (*d'alej ENV*) a na vytváranie správnych postojov žiakov k životnému prostrediu. Podklady a informácie týkajúce sa realizácie environmentálnej výchovy v školách sa získavali analýzou ŠkVP, správy o výchovno-vzdelávacej činnosti, jej výsledkoch a podmienkach, dokumentácie školy, materiálov poradných orgánov riaditeľa školy, plánu práce školy, plánu práce koordinátora ENV a triedneho učiteľa, z neformálnych rozhovorov s vedením školy, vedúcimi metodických orgánov, pedagogickými zamestnancami poverenými koordináciou ENV a prehliadkou priestorov školy. Vyhodnotenie sa uskutočnilo i na základe zistení z dotazníkov zadávaných riaditeľovi školy, pedagogickým zamestnancom a žiakom 8. a 9. ročníka ZŠ.

Tabuľka č. 1: Realizácia ENV v ZŠ

P. č.	Kraj	Počet kontrolovaných škôl	Zapracovanie ENV do ŠkVP	ŠkVP s ENV zameraním	Samostatný predmet ENV
1.	Bratislavský	12	12	9	4
2.	Trnavský	47	46	18	6
3.	Trenčiansky	22	22	5	6
4.	Nitriansky	37	32	7	6
5.	Banskobystrický	30	28	11	7
6.	Žilinský	51	50	24	4
7.	Prešovský	34	30	6	3
8.	Košický	11	10	3	1
9.	SR	244	230	83	37

Najčastejším hlavným východiskom pre **realizáciu obsahu ENV** v školách vo vzdelávaní (*tabuľka č. 1*) bolo vyšpecifikovanie cieľov tejto prierezovej témy ŠVP s určením predmetov, do obsahu ktorých bola **zapracovaná** na **230 ZŠ (94,3 %)**. **ŠkVP** koncipovaný ako program **s environmentálnym zameraním** s dôrazom na ochranu a tvorbu životného prostredia bol v **83 školách (34 %)**. V minimálnej miere boli využité disponibilné hodiny na zavedenie **samostatných vyučovacích predmetov** s environmentálnym zameraním. Túto možnosť využilo **37 škôl (13 %)** najčastejšie v rozsahu jednej vyučovacej hodiny týždenne¹. **Učebné osnovy (d'alej UO)** nových predmetov boli rozpracované, obsah ich učiva bol variabilný, originálny, vychádzal z prierezovej témy ENV pre príslušný stupeň vzdelania, pričom rešpektovali regionálne špecifiká školy.

Riaditelia škôl a učitelia v dotazníku deklarovali, že prierezová téma ENV sa prelína všetkými **vzdelávacími oblasťami**, hoci kontrolou sa to v plnej miere nepotvrdilo. **Najčastejšie** bola prierezová téma ENV začlenená na 1. stupni ZŠ do vzdelávacej oblasti

¹ Najčastejšie to boli predmety - Tvorba životného prostredia, Poznaj a chráň; Bio-enviro, Regionálna a environmentálna výchova, Ekologická výchova, Environmentálna výchova, Príroda a ja, Cestujeme po Európe, Cestujeme po Slovensku, Objavovanie sveta, Domov a práca, Poznaj a chráň, Výchova k zdraviu, Tvorivá prírodoveda, Regionálna geografia.

Príroda a spoločnosť, Jazyk a komunikácia, Zdravie a pohyb, Umenie a kultúra, na 2. stupni ZŠ do vzdelávacej oblasti *Človek a príroda, Človek a spoločnosť, Človek a svet práce a Matematika a práca s informáciami*. **Najmenej** sa ENV zapracovávala do vzdelávacej oblasti *Človek a hodnoty* na 1. aj 2. stupni ZŠ. V ŠkVP bol deklarovaný spôsob realizácie ENV ako **integrovaná súčasť viacerých predmetov** (88,6 %) s rozpracovaním do obsahu učebných osnov vyučovacích predmetov *prírodoveda, vlastiveda, biológia, fyzika, chémia, geografia a výchovných predmetov*. ENV na 1. stupni bola súčasťou UO väčšiny vyučovacích predmetov, na 2. stupni tvorila súčasť predmetov prírodovedného zamerania. Z rozhovorov s riaditeľmi a koordinátormi vyplynulo, že väčší počet škôl začleňoval ENV do predmetov mechanicky k jednotlivým témam hodín. Najčastejšie to bola skratka uvedená v tematických výchovných vzdelávacích plánoch pri danej téme učiva. ENV bola súčasťou realizácie aj iných prierezových tém. Takmer vo všetkých školách bol jej obsah realizovaný aj ako súčasť prierezovej témy *Ochrana života a zdravia* počas didaktických hier a účelových cvičení v prírode. **Kurzy** s environmentálnym zameraním sa v školách realizovali len sporadicky (11,48 %).

Medzi najčastejšie využívané metódy a formy realizácie ENV v edukačnom procese podľa vyjadrenia učiteľov v dotazníkoch patrili **projektové vyučovanie** a jeho prezentácia žiakmi s návrhmi vlastných riešení ochrany prírody aj v rámci tematicky zameraných dní, **exkurzie** a **vychádzky** na doplnenie poznatkov z ochrany životného prostredia priamym pozorovaním. K často využívaným formám a metódam v edukačnom procese patrili **besedy** k tematickým okruhom *Ochrana prírody a krajiny (štetrenie vodou a elektrickou energiou, lesy a ochrana prírody, ochrana živočíchov a rastlín)*, *Zložky životného prostredia (čistota vody)*, *Vzťah človeka k prostrediu (prostredie a zdravie, biopotraviny)* a *Ľudské aktivity a problémy životného prostredia (separácia odpadu)*, s poľovníkmi, rybármi, včelármi a ornitológom neziskovej organizácie BirdLife Slovensko. **Zážitkové učenie** sa spájalo s priamym pozorovaním prírody a organizmov jednotlivých ekosystémov, hlavne pri vychádzkach a pobytoch žiakov v prírodnom prostredí lesa, obce, povodia potoka. Využívalo sa najmä v rámci vyučovacích hodín prírodovedy, biológie, činnosti školského klubu detí (*d'alej ŠKD*) **Prednáškami** za účasti pozvaných odborníkov z ochranárskych organizácii získali žiaci doplňujúce informácie o najčastejších znečisťovateľoch prostredia a nákladoch na spracovanie odpadu a o súčasnom stave a ochrane prírody. **Dramatizácia** ukážok z danej problematiky žiakom priblížila reálnu situáciu riešenia globálnych problémov ochrany životného prostredia dnešného sveta. Z iných metód a foriem realizácie obsahu ENV v školách učitelia uviedli celodenné výlety, triednické hodiny, výukové programy s tematikou ochrany životného prostredia, vychádzky do blízkeho okolia s cieľom spoznávania prírody, vodných tokov a ich živočíšstva. Ďalej to bola tvorba nástenných novín na propagáciu ochrany prostredia, úprava školského areálu, zhotovovanie výrobkov z odpadových a ekologických materiálov, výstavy s tematikou ochrany prírody, ovocia a zeleniny, zberové aktivity s cieľom ušetriť prírodu dodaním druhotných surovín papiera, plastov, bateriek a tetrapakov. Podľa vyjadrenia učiteľov k využívaným metódam a formám realizácie ENV patrili aj **školy v prírode**, napr. pobyt vo vzdelávacom centre Zaježová, vyučovanie v učebni v prírode, zriadenie Eko-triedy a pod. Takmer polovica škôl (50,1 %) realizovala obsah ENV v **záujmových útvaroch**.² Podieľali sa na vytváraní postojov k životnému prostrediu, vychovávali žiakov k ochrane prírody a krajiny, učili ich poznávať zložky životného prostredia v okolí a vzťah človeka k nemu, nadobúdali poznatky o prírodných zdrojoch, ľudských aktivitách a problémoch životného prostredia. Plánovaný obsah plnili vychádzkami

² *Enviroklub, cykloturistický, prírodovedný, biologický, turistický, rybársky, Beagle, poľovnícko-strlečský, Mladý záchranár, Svodínska Dobra, Skauting, Krúžok mladých ochrancov prírody, Tvorivý ekolog, Environmentálny záujmový útvar, Ekoláčik, Mladí skauti, Prírodovedný krúžok, Poznávanie a ochrana prírody, Mladý ekolog, Príroda naživo a virtuálne, Život a zdravie, Kolégium Zelené školy, EKO krúžok, Mladý svišť, Šikovné ruky, Športovo turistický, Zdravotná výchova, Mladý vedec, Praktické činnosti v prírode...*

do prírody, čistením lesných chodníkov a studničiek, zhotovením krmidiel, zberom plodov, cykloturistikou v prírode, návštevou hradov a zámkov, skanzenov, hvezdárne, roznášaním krmiva, ekohrami na počítači.

Podľa vyjadrenia riaditeľov škôl problematika ENV v školskom prostredí bola rozpracovaná v pedagogickej dokumentácii a pracovných dokumentoch. Najviac v **plánoch práce** na 224 školách (91,8 %), zväčša formou prílohy. Niektoré plány práce školy obsahovali úlohy prevzaté z pedagogicko-organizačných pokynov, neboli však konkrétne rozpracované na podmienky školy, mali skôr všeobecný charakter. Pozitívom bolo uvedenie podrobnej analýzy činnosti s opatreniami smerujúcimi k rozvíjaniu vzťahu k prírode, jej ochrane, využívaniu alternatívnych možností, spolupráci s centrami ENV, zapojeniu sa do projektov a zavedeniu vlastného predmetu.

Východiskom pre realizáciu ENV a environmentálnych aktivít boli **plány koordinátorov ENV** na 207 školách (84,8 %). Ich cieľom bolo formovať a rozvíjať u žiakov vedomie a myslenie zamerané na ochranu a tvorbu životného prostredia so zohľadnením vlastných podmienok školy. Usmerňovali spoluprácu pri implementácii prierezovej témy do jednotlivých predmetov, informovali o možnostiach vzdelávania, získania informácií v školských knižniciach, na webových sídlach, sprístupňovali kontaktné adresy na organizácie a inštitúcie pôsobiace v tejto oblasti. Väčšinou boli spracované vo forme úloh a činností s rozplánovaním na mesiace, minimálne bola uvedená konkrétna realizácia obsahu ENV v edukačnom procese. Absentovali v nich informácie o špecifikách školy, záujmových aktivitách, exkurziách, tematických vychádzkach, výletoch, súťažiach, vzdelávaní pedagógov v oblasti ENV, spolupráci školy s rodičmi, obcou, strediskami ENV.

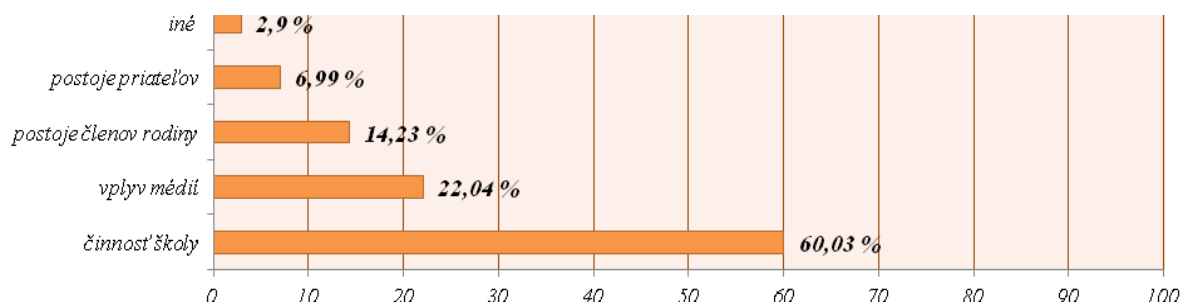
Metodické orgány v pláne práce (84,8 %) začlenili ENV do obsahu učebných osnov jednotlivých predmetov a spolupracovali pri organizovaní školských aktivít s danou tematikou. Hodnotili minuloročnú činnosť a predkladali plán činnosti na nový školský rok. **Plány triednych učiteľov** obsahovali úlohy a aktivity s obsahom ENV z plánu práce školy a koordinátora ENV na 81,6 % školách. Obsah ENV bol podrobnejšie rozpracovaný v **tematických výchovno-vzdelávacích plánoch** vyučovacích predmetov, vo väčšine ŠKVP len vo forme cieľov výchovy a vzdelávania, určenia spôsobu jej realizácie ako jednej z prierezových tém. Ojedinele sa vyskytlo vymedzenie kompetencií žiakov vo vzťahu k zavedeniu vlastných predmetov s environmentálnym zameraním v profile absolventa. Školy s realizáciou programu Zelená škola mali spracované **environmentálne akčné plány** s uvedením cieľov, aktivít s termínom a zodpovednosťou za ich realizáciu, ukazovateľov úspechu a evaluácie. **Koncepcie rozvoja škôl** ponúkali vízie v oblasti ochrany a zveľaďovania životného prostredia (61,5 %). V iných dokumentoch jej zapracovanie uviedlo 32,8 % škôl. Najčastejšie to bolo v plánoch záujmových útvarov, koordinátorov prevencie drogových závislostí, účelových cvičení, plánoch didaktických hier a vo výchovných programoch ŠKD.

Z dotazníkov zadávaných riaditeľom školy, učiteľom a žiakom vyplynulo, že **praktická aplikácia ENV** bola zabezpečovaná zapojením sa do programov, projektov, aktivít a súťaží. Podľa vyjadrenia riaditeľov sa školy zapojili **do projektov** a **programov** s výlučne environmentálnym obsahom zameraných najmä na ekologicky významné dni. Boli to **krátkodobé** - jednodňové projekty (*Deň Zeme, Deň vody, Deň stromov, Svetový deň zdravia*), **tyždenné** (*Týždeň zdravej výživy, Týždeň Zeme podľa*) a **dlhodobé projekty** (*Zelená škola, Škola podporujúca zdravie, Modrá stužka – mesto, obec bez odpadu, Ekostopa, Školské ovocie a pod.*). **Najviac** sa zapájali do projektov Škola podporujúca zdravie (*Zdravá škola*), ktorého cieľom bola ochrana a tvorba životných podmienok formou, napr. pohybových aktivít, ochranou a otužovaním zdravia, humanizáciou výchovného procesu. Enviroprojekt - realizácia rozvojových projektov zameraných na rozvoj ENV. Zelená škola prinášala školám ENV prepojenú s konkrétnymi praktickými krokmi. Žiaci s pedagógmi sa zúčastňovali

na praktickej ochrane prírody a vo výučbe sa využívalo zážitkové vzdelávanie.³ Školy zapojené do tohto projektu za implementáciu všetkých krokov získali v školskom roku 2011/2012 *medzinárodný certifikát Zelená škola a vlajku*. Niektoré školy implementovali pri realizácii ENV prvky Zelenej školy, pripravovali rôzne výstavy, školské relácie, výtvarné súťaže, vedomostné kvízy. Medzi **d'alšie projekty**, do ktorých boli školy najčastejšie zapojené patrili: *Strom života, Ekologická stopa, Biodiverzita, Modré z neba, Recykluj a vyhraj, Ekofond pre školy, Play energie, Pijeme zdravú vodu z vodovodu, Ovocie do škôl*. V rámci národných, ale aj vlastných projektov školy organizovali množstvo **aktivít** s ENV zameraním⁴. Na aktivitách medzinárodného projektu BEAGLE v Nitrianskom kraji v rámci pozorovania fenologických fáz vybraných druhov stromov pracovali žiaci 4 škôl. K častým aktivitám patrila aj akcia *Vyčistíme si Slovensko*. V projekte *Ekofondu Slovenského plynárenského priemyslu Bratislava Energia u nás doma*, ktorý bol spojený s tvorbou matematických príkladov a metodického materiálu zameraného na propagáciu šetrenia energiou a hľadania energetických únikov v škole, sa jedna škola Prešovského kraji zaradila medzi 10 najúspešnejších škôl na Slovensku. Okrem klasických foriem vzdelávania sa v školách podľa vyjadrenia učiteľov zabezpečovala ENV aj formou **súťaží** (*olympiády: geografická, biologická; výtvarné súťaže: Ekoplagát; súťaže v rámci recyklohier-ProEnviro, Vyčistíme si Slovensko*), rôznych **akcií** a aktivít (*zber papiera, separovanie odpadu, brigády v okolí školy a pod.*) čo potvrdili svojimi odpoveďami v dotazníkoch aj samotní žiaci. Medzi najčastejšie environmentálne činnosti škôl realizované **v spolupráci s rodičmi** uviedli učitelia zber druhotných surovín - papier, plastové fľaše, baterky. Nasledovalo čistenie okolia a údržba prostredia, starostlivosť o zelené plochy v obci.

V dotazníkoch zadávaných žiakom 8. a 9. ročníka ZŠ polovica potvrdila, že projekty a aktivity školy boli druhým najčastejším zdrojom ich informácií o ENV. V ďalších položkách dotazníka sa žiaci paradoxne vyjadrili, že do ENV aktivít sa zapájajú len občas (56,4 %), prípadne nepravidelne (19,4 %). Časť žiakov (4,3 %) uviedla ako dôvod, že sa do aktivít nezapojili, pretože ich považovali za nezaujímavé a nudné. Skutočnosť, že sa do aktivít ENV zapájali často a pravidelne potvrdilo len 19,9 % žiakov, čo poukazuje na formálnosť v danej oblasti, najmä na 2. stupni. Najväčší záujem žiaci prejavili o aktivity realizované v súvislosti so Svetovým dňom Zeme (73,2 %). V zadaných dotazníkoch z 5 164 žiakov 76,6 % uviedlo, že v rámci ochrany prírody sa zapojili do separácie odpadov, 45,2 % do úspory energie a 43,8 % do úspory vody, čo v dotazníku potvrdili aj učitelia.

Graf č. 1: Faktory, ktoré najviac ovplyvnili postoje žiakov k environmentálnym problémom

³ K najčastejším aktivitám škôl zapojených do programu Zelená škola patrili výsadba drevín, vytvorenie učebne v prírode, žiaci zaznamenávali výskyt kyslých dažďov a lišajníkov v regióne, sledovali čistotu vodných tokov, mapovali výskyt čiernych skládok, vybudovali kompostovisko a náučný chodník, čistili okolie Parížskych močiarov. Celoročne školy organizovali zber druhotných surovín, separovaný zber bioodpadu, v jesennom období pripravovali krmidlá pre vtáky, upravovali areál školy a starali sa o rastliny v interiéri a exteriéri.

⁴ Napr. Enviroolympiáda, Lesnícke dni, Týždeň modrej planéty, Poznaj a chráň, zelený panáčik, Ekoplagát, Deň jablka, Lesná škôlka, Deň energetickej efektívnosti, Envirohry, zbery PET materiálu, separovanie odpadu, Svetový deň životného prostredia, Zdravá výživa, Vetvička – náučný chodník, Korešpondenčná škola ekológie, Ekofond, Akcia Vodník – čistenie studničiek.

Viac ako polovica žiakov pozitívne hodnotila vplyv školy na formovanie ich postojov k environmentálnym problémom. Medzi faktory, ktoré ich najviac ovplyvnili (*graf č. 1*) patrili činnosti a aktivity realizované školou, vplyv médií, postoje členov rodiny a postoje priateľov. Z iných faktorov uviedlo 18 žiakov vlastný rozum a uváženie, znečistenie obce.

Plnením stanovených cieľov a úloh vo vzťahu k ENV, realizáciou monitoringu, analýzou a vyhodnocovaním plnenia cieľov, úloh a aktivít v oblasti ENV (*vyplývalo zo zistení z dotazníka pre riaditeľov škôl a učiteľov*) sa príležitostne zaoberali na pracovných poradách, zasadnutiach metodických združení a predmetových komisií, len zriedkavo bola táto činnosť pravidelná. Vedenie škôl malo väčšinou vypracovaný systém kontroly plnenia stanovených cieľov a úloh vo vzťahu k ENV, avšak na rôznej úrovni. Školy monitorovali a priebežne vyhodnocovali stanovené ciele a úlohy vo vzťahu k ENV na pracovných poradách, pedagogických radách a zasadnutiach metodických orgánov školy. Pravidelný monitoring plnenia cieľov, úloh a aktivít na zasadnutiach metodických orgánov školy a pracovných poradách podľa riaditeľov realizovalo 42,6 % škôl. Realizoval sa hlavne v školách zapojených do celosvetového projektu Zelené školy. Analýza a vyhodnocovanie plnenia stanovených úloh a aktivít sa uskutočňovali najčastejšie na konci školského roka. Vyhodnocovacia správa koordinátora ENV za príslušný školský rok bola spravidla zapracovaná do správy o výchovno-vzdelávacej činnosti, jej výsledkoch a podmienkach škôl a školských zariadení.

S realizáciou plnenia stanovených cieľov a úloh ENV podľa vyjadrenia riaditeľov v dotazníku boli veľmi spokojní 32,9 %, viac spokojní ako nespokojní 58,3 %, priemernú spokojnosť vyjadrili 8,4 %, veľmi nespokojných riaditeľov bolo 0,4 %.

Koordinátorov ENV malo ustanovených 86,1 % škôl, v niektorých plnenie povinností koordinátora zabezpečovali samotní riaditelia škôl, prípadne vychovávateľky ŠKD. Riaditelia škôl do funkcie koordinátora ustanovili prevažne učiteľov s aprobáciou pre 1. stupeň ZŠ, u učiteľov 2. stupňa ZŠ prevládal predmet biológia, ojedinele bol určený koordinátor s inou aprobáciou. Na 25 školách (9,8 %) to boli učители s aprobáciou ekológia alebo s environmentálnym vzdelaním s certifikátom. Prínosom zriadenia tejto funkcie bolo zabezpečenie koordinácie aktivít a plnenie úloh školy.

Vzdelávanie koordinátorov ENV bolo sporadické, realizované len v niektorých školách. Koordinátori sa vzdelávali v rámci **inovačného štúdia Živica, aktualizáčného** – ENV vo vyučovacom procese, **dištančného** – Agro-environmentálne aspekty ochrany biodiverzity a trvalo udržateľného rozvoja. Absolvovali rôzne semináre, priebežné, inovačné kontinuálne vzdelávanie, vzdelávanie rôznych organizácií, účasť na regionálnych seminároch s ENV tematikou organizovaných MPC. V jednej škole v Prešovskom kraji koordinátor ENV absolvoval vzdelávanie v rámci operačného programu vzdelávanie, organizovaného Metodicko-pedagogickým centrom (*d'alej MPC*), ktoré bolo zamerané na tvorbu metodických materiálov. Vydal dve publikácie zamerané na realizáciu ENV v školskom prostredí. V druhej škole v rámci funkčného vzdelávania učiteľov využívali záverečnú prácu ENV koordinátora, ktorá obsahovala rôzne námety a aktivity z tejto oblasti.

Určenie povinností, kompetencií a začlenenie koordinátora ENV do organizačnej štruktúry v organizačnom poriadku školy malo nižšie percento škôl. Niektoré školy mali jeho povinnosti spracované v pláne práce školy. Školám bolo uložené odporúčanie na jeho ustanovenie a zapracovanie jeho kompetencií do organizačnej štruktúry školy.

Z dotazníkov pre riaditeľov škôl vyplývalo, že **koordinátori ENV participovali na tvorbe ŠkVP** (75 %), zodpovedali za implementáciu cieľov a obsahu environmentálnej výchovy do každého predmetu, v ktorom si učiteľ vyberal témy v súlade s jeho zameraním. Vypracovali podrobný plán činností na aktuálny školský rok, ktorý obsahoval zaradenie ENV do učebných plánov a do vhodných vzdelávacích oblastí, prínos ENV k rozvoju osobnosti žiaka, tematické okruhy ENV, hlavné úlohy koordinátora, priestorové a materiálno-technické podmienky, aktivity a projekty, podrobné rozpracovanie úloh na jednotlivé mesiace,

metodickú pomoc a očakávané výsledky. Z rozhovorov s koordinátormi ENV vyplynulo, že ich úloha spočívala najmä v implementácii prierezovej témy do vyučovacích predmetov. Ako svoju **prioritnú úlohu** uvádzali spracovanie ročného plánu ENV a koordináciu aktivít v priebehu školského roka, kooperovali na ekologizácii prevádzky školy, separácii odpadu, starostlivosti o zeleň a úprave prostredia, využívaní odpadových materiálov, zhotovovaní info-násteniek, výsadbe a udržiavaní výučbových plôch v priestoroch školy, čistenie vodných tokov, okolia školy a pod. Na väčšom počte škôl (74,01 %) **neposkytovali** koordinátori odbornú prípravu a nesprostredkovali vzdelávanie pre učiteľov v tejto oblasti, čo bolo *negatívnym zistením*. Koordinovali prácu pedagógov na ekologizácii prevádzky školy, na riadení zberových aktivít, estetizácii školského prostredia najmä v starostlivosti o zeleň a jeho úpravu (57,8 %). Koordinovali aktivity pedagógov v oblasti vyučovacieho a mimovyučovacieho procesu, zabezpečili spoluprácu s organizáciami a inštitúciami v oblasti ENV pri zapojení sa do vyhlásených projektov. Podľa vyjadrenia riaditeľov škôl (66,4 %) koordinátori spolupracovali s organizáciami a inštitúciami pôsobiacimi v oblasti ENV. Školy **zverejňovali informácie** o environmentálnych aktivitách prostredníctvom svojho webového sídla ako oznamy alebo aktuálne informácie, v niektorých školách fotoalbumom alebo zriadením ENVIRO-okienka, školského časopisu, na informačných tabuliach, ekopanelov v chodbových priestoroch škôl, prostredníctvom relácií do školských rozhlasov, v printových médiách, nástenkách, plagátoch, letákoch, vývesných tabuliach obcí. Výsledky a odmeňovanie žiakov v súťažiach uskutočňovali na spoločných zhromaždeniach žiakov. Školy zapojené do programu Zelená škola a iných projektov, uskutočňovali priebežné analýzy a vyhodnocovali plnenie stanovených cieľov a úloh daných programom v spolupráci s projektovými konzultantmi. Plnenie úloh v oblasti ENV bolo hodnotené koordinátormi priebežne na pracovných poradách pedagogických zamestnancov, vo všetkých školách koordinátori vypracovávali v závere školského roka správu o činnosti v oblasti ENV.

Podľa vyjadrenia riaditeľov a učiteľov škôl v zadanom dotazníku sa na odbornej príprave učiteľov podieľalo 25,8 % koordinátorov ENV prostredníctvom prednášok a odborných referátov a na poskytovaní konzultačného servisu. Aktivity v oblasti ENV koordinovali v zmysle schváleného plánu práce ENV vo vyučovacom i mimovyučovacom čase.

Vzdelávacie aktivity týkajúce sa rozširovania kompetencií **učiteľov** v oblasti ENV ostatných pedagogických zamestnancov boli realizované najčastejšie individuálnym štúdiom (*internet, odborná literatúra*), čo potvrdilo 82,8 % učiteľov v dotazníku. Ďalšou pomerne často uvádzanou formou bolo interné vzdelávanie (60,3 %) na zasadnutiach metodických orgánov (*spravidla koordinátorom ENV*), čo celkom nekorešpondovalo s ich predchádzajúcim vyjadrením ohľadom vzdelávania pedagógov koordinátorom. Nepravidelné vzdelávanie pedagogických zamestnancov inými inštitúciami, podľa vyjadrenia riaditeľov, využilo 26,3 % škôl, čo potvrdili aj učitelia v dotazníku. Dve školy v Prešovskom kraji boli zapojené do *Vzdelávania pedagogických zamestnancov k inklúzii marginalizovaných rómskych komunít*, organizovaného touto inštitúciou, ktorého súčasťou bol environmentálny obsah. Z foriem vzdelávania využili školy prednášky, besedy, praktické ukážky výsadby stromčekov lesníkmi v lesnej škôlke pre žiakov a blokovú výučbu.

Kontrolované školy **nemali** zriadené **odborné ENV učebne** (94 %), samostatné **knižnice** s touto tematikou mala asi polovica ZŠ. Školská knižnica obsahovala knižné tituly so zameraním na ENV, čo potvrdili riaditelia aj učitelia škôl v dotazníku. Niektoré školy mali k dispozícii učebnice Ekológie a rôzne odborné publikácie. Jedna škola v Nitrianskom kraji mala v školskej knižnici zriadený kútik **enviročítareň**. Učitelia v edukačnom procese najčastejšie využívali ďalšie odborné učebne (*biológia, fyzika, počítačová trieda, chémia*), používali výukové programy a notebooky v triedach. Vybavenie **učebnými pomôckami** vo vzťahu k ENV uvádzalo 52,4 % škôl. Najčastejšie vo vyučovacom procese používali edukačné programy a digitálnu techniku, pracovné listy (*mnohí učitelia ich tvorili aj sami*),

vzorkovnicu semien, nástenné mapy. Disponovali atlasmi, CD, DVD, akrylátmi, mapami živočíchov, fauny a flóry.

Školský pozemok ako výučbovú ekoplochu v rôznej rozlohe malo 49,6 %. Znižuje sa počet škôl, ktoré majú predmety v školskom učebnom pláne obsahujúce praktické manuálne práce žiakov na pozemku. Na niektorých školských pozemkoch boli vymedzené úseky pre pestovanie okrasných rastlín, drevín a zeleniny. Žiaci vykonávali jednoduché poľnohospodárske činnosti spojené s prípravou pôdy na výsadbu plodín a starostlivosť o ne, ich zber a prípravu pôdy na zimu, zaviedli kompostovanie. Boli vedení k uplatňovaniu zdravej výživy vypestovaním biopotravín pod vedením vyučujúcich pracovného vyučovania. V niektorých školách vo vhodnom počasí školský pozemok slúžil ako odpočinková zóna.

Zriadené **učebne v prírode** využívalo vo výchovno-vzdelávacom procese 25,4 % škôl. Pozostávali z trávnatých plôch, ovocného sadu, školského pozemku, skleníkov využiteľných na výučbové praktiky ENV. Na niektorých školách využívali prevažne žiaci 1. stupňa **altánok**, záhradné sedenie. Niektoré školy zriadili a využívali vo vyučovaní **kútik živej prírody** a átriový priestor so zvieratkami (*andulky, ryby, korytnačky, škrečky*), žiaci sa starali o kvety a zvieratká.

Počítačové triedy využívalo 88,9 % škôl na rozvíjanie spôsobilostí žiakov z ENV prostredníctvom **informačných a komunikačných technológií**. Učitelia na spestrenie vyučovania predmetov, v rámci ktorých sa kládol dôraz na ENV, využívali multimedialne programy, internet a ostatné učebne s inštalovanými interaktívnymi tabuľami, individuálne výukové programy s využitím PC a notebookov v triedach. Počas týchto hodín mali žiaci a učitelia na jednej škole k dispozícii *virtuálnu knižnicu* na portáli Class Server, ktorá poskytuje výukové materiály, pracovné listy a testy, ktoré si pedagógovia vypracovali v rámci projektu *E-learning – škola budúcnosti*.

Na činnostiach súvisiacich s **ekologizáciou prevádzky** školy sa do **separácie odpadu** zapojilo 79,1 % škôl. Výchovné činnosti vedúce k **úspore energie a vody** realizovalo 76,4 % škôl. **Kompostovanie** prírodného odpadu v areáloch realizovalo 24,2 %. Starostlivosť **žiakov o zeleň** realizovalo 81,8 % škôl, žiaci zväčša čistili areál školy zberom odpadkov, jarným a jesenným vyhrabávaním lístia. Jedna škola v Prešovskom kraji realizovala súťaž EKO-trieda, každý mesiac členovia parlamentu spolu s koordinátorom ENV hodnotili poriadok, čistotu triedy, starostlivosť o kvetinová výzdobu kvetinové záhony, nástenné noviny. Žiaci si zakúpili **triedne stromčeky**, ktoré vysadili v areáli školy a starali sa o ne.

Z iných činností ENV **vedúcich k aktívnej ochrane prírody** riaditelia niektorých škôl uviedli aj aktivity v rámci EKO DNI. Environmentálne činnosti vo **využívaní ekologických materiálov**, produktov, vrátane biopotravín realizovalo rôznymi formami 69,3 % škôl. Školy vyrábali výrobky z recyklovaného papiera, využívali ekoprodukty vypestované v školskej záhrade ako súčasť stravovania v školskej jedálni. Niektoré školy boli zapojené do **programov** Mliečny program a Ovocie do škôl. V týždni zdravej výživy v rámci *Dňa jabĺk* realizovali výstavy ovocia a zeleniny. Výrobky žiakov z prírodného materiálu, plastových, nástenné obrazy z plastových vrchnákov, maľované obrazy na plexisklo, vianočné ikebany a pohľadnice s rôznou tematikou prezentovali výstavkami na chodbách a v triedach, prispeli k skvalitneniu estetizácie školy.

Žiaci v dotazníkoch potvrdili činnosti vedúce k aktívnej ochrane prírody a realizovanie *zberových aktivít ako separovanie odpadu, kompostovanie, školské súťaže, úsporu vody a energie, Eko dni, brigády na skrášľovanie okolia školy, aktivity k Svetovým dňom, účelové cvičenia, recyklohry a pod.*

Iné zistenia

Medzi výrazne pozitívne zistenia v Banskobystrickom kraji možno zahrnúť:

- vlastnú čističku vody školy,

- účasť školy v celoslovenskej súťaži o najlepší environmentálny projekt a získané čestné uznanie Ministerstva životného prostredia SR,
- VEOLIA, vodárenská spoločnosť – udelila škole čestné uznanie za aktívnu účasť v súťaži *Okolo sveta – naša planéta, naša budúcnosť*.

Príkladom dobrej praxe školy v Trnavskom kraji bolo:

- zapojenie sa do **multilaterálneho projektu programu Comenius** – školské partnerstvá s názvom *Starostlivosť o životné prostredie v škole*, učitelia na rôznych vyučovacích hodinách vzájomným prepojením, rozšírením, upevňovaním a systematizáciou vedomostí, návykov a zručností upozorňovali žiakov na súvislosti medzi poznatkami, ktoré si už osvojili na pochopenie problematiky zo širšieho pohľadu a spoluprácou so školami v zahraničí, aj v medzinárodnom kontexte.

Opatrenia na odstránenie zistených nedostatkov

Štátna školská inšpekcia zistila **17 porušení** všeobecne záväzných právnych a interných predpisov, uplatnila **47 odporúčaní** voči vedúcim zamestnancom kontrolovaných subjektov. **Porušenia** sa týkali **nezapracovania** prierezovej témy ENV do obsahu vzdelávania vhodných predmetov a neurčenia spôsobu jej realizácie v ŠkVP. V jednej škole nebol vydaný organizačný poriadok školy, teda nebolo možné zistiť začlenenie koordinátora ENV do organizačnej štruktúry. **Odporúčania** smerovali k nedôslednosti zapracovania ENV do obsahu učebných osnov vhodných predmetov, neustanovenia koordinátora ENV, nevypracovania plánu aktivít ENV, nezariadenia vzdelávania určeného pre koordinátora ENV do plánu kontinuálneho vzdelávania pedagogických zamestnancov, nezapracovania aktuálnych údajov o pedagogickom zbere a jeho funkčnej štruktúre do ŠkVP.

Záver

Školský vzdelávací program zameraný na ENV mala tretina kontrolovaných škôl. Takmer všetky školy začlenili environmentálne aktivity nenásilným spôsobom do predmetov, v prevažnej miere prírodovedných, zamerané na ochranu životného prostredia, podpory zdravia a zdravého životného štýlu. Riaditelia a učitelia deklarovali začlenenie prierezovej témy ENV do všetkých vzdelávacích oblastí, čo sa však kontrolou v plnej miere nepotvrdilo. Bola súčasťou učebných osnov väčšina predmetov na oboch stupňoch vzdelávania, ojedinele sa realizovala ako súčasť jedného predmetu. V štvrtine škôl realizovali ENV ako vlastný novovytvorený predmet a viac ako polovica škôl sa ENV venovala v záujmových útvaroch, ktoré zriadila. Ciele a obsah prierezovej témy ENV učitelia integrovali aj do iných prierezových tém, čo podporovalo u žiakov pochopenie potreby trvalo udržateľného rozvoja. Z odpovedí uvedených v dotazníkoch vyplynulo, že prínosom pre realizáciu ENV bolo využívanie variabilných organizačných foriem a metód práce v procese výchovy a vzdelávania ako aj v mimovyučovacom čase. Vo vyučovacom procese uplatňovali moderné metódy a formy, organizovali súťaže, výstavy, projekty, besedy, zhotovovali nástenky a propagačné plagáty. Viaceré školy sa zapájali do projektov, realizovali ENV v rámci krúžkov.

Vypracované plány činnosti ENV väčšina koordinátorov obsahovali aktivity, ktoré ponúkali žiakom okrem informácií aj možnosť získať nové skúsenosti a kompetencie a to najmä interaktívnou formou činnosti. Z odpovedí uvedených v dotazníku zadanom žiakom 8. a 9. ročníka ZŠ bolo zrejme, že aktivity, ktoré koordinátori naplánovali boli pre nich menej atraktívne a zaujímavé. Žiaci sa do plánovaných aktivít zapájali len občas. Plán činnosti ENV mal z tohto hľadiska vo viacerých školách status formálneho dokumentu. Vyhodnocovanie plnenia stanovených úloh a aktivít sa uskutočňovalo len v polovici škôl, najčastejšie na konci školského roka. Koordinátori ENV boli ustanovení vo väčšine škôl, vzdelávanie v oblasti, ktorú koordinovali absolvovali len ojedinele. Len v malej miere

poskytovali učiteľom konzultačný servis a koordinovali ich vzdelávanie v oblasti ENV. Vzdelávanie bolo nesystematické a bolo ponechané na ich iniciatíve.

Takmer všetky školy sa zapájali do ENV projektov, súťaží a realizovali rôzne akcie s environmentálnym zameraním, čím u žiakov podporovali schopnosti a zručnosti potrebné na to, aby dokázali chrániť a zveľaďovať hodnoty a životné prostredie. Väčšina škôl cez projekty spolupracovala s enviro-organizáciami, úradmi životného prostredia pri mestských častiach, centrami voľného času a ďalšími organizáciami. Školy sa tradične zapojili do separovaného zberu, v ktorom im boli nápomocní i rodičia. Interiér škôl bol vyzdobený tematickými nástenkami, projektmi, zeleňou, vo vonkajších areáloch bolo množstvo stromov, kríkov a udržiavaných zelených plôch, v ktorých sa realizovali aktivity na ochranu prírody. Mimoriadne ekologicky pôsobilo okolie niektorých vidieckych škôl s vybudovanou parkovou výsadbou.

Pre vyučovanie ENV vytvárali školy príležitosti formou rôznych aktivít so zameraním na úpravu a čistenie areálu školy, obytných zón, brehu riek. Žiaci zapojení do rôznych projektov a súťaží získavali popredné umiestnenia v rámci krajov. Mali možnosť sa realizovať formou záujmových krúžkov alebo útvarov a mimoškolských aktivít. Environmentálne aktivity a úspechy zverejňovali školy prostredníctvom webového sídla školy, nástieniek, letákov, školského rozhlasu, školskej televízie, príspevkami do miestnych novín, výstavkami žiackych prác a výrobkov, prezentáciou v rámci tvorivých dielní, na pracovných poradách a zasadnutiach metodických združení a predmetových komisií škôl. Na činnosť ENV väčšina škôl využívala vlastné priestory a materiálno-technické vybavenie. Učebnými pomôckami, ktoré by slúžili len na ENV, školy disponovali len sporadicky. Odborné učebne IKT, boli k dispozícii aj na vyučovanie ENV, umožňovali žiakom vyhľadávať informácie a využívať webové stránky s environmentálnym zameraním. Väčšina škôl mala k dispozícii farebné kontajnery na separovanie odpadu. *Napriek tomu, že sa environmentálna výchova uskutočňovala v kontrolovaných školách na rôznej kvalitatívnej úrovni, zistený stav je možné považovať za východisko pre jej ďalšie skvalitňovanie.*

Výrazne pozitívne zistenia

- vzájomná kontinuita formálneho (vyučovací proces) a neformálneho (krúžky a záujmové aktivity) vzdelávania v oblasti environmentálnej výchovy, najmä na 1. stupni základnej školy
- aktívne zapájanie sa škôl do environmentálnych programov a projektov mimovládnych organizácií

Výrazne negatívne zistenia

- formálnosť plánov environmentálnej výchovy, ich neprispôsobenie záujmom žiakov, čoho dôsledkom bol nezáujem (na 2. stupni) o realizované aktivity
- nesystematické vzdelávanie koordinátorov environmentálnej výchovy a učiteľov, ich nízka motivácia získavať nové poznatky v danej oblasti

Odporúčania a podnety

Riaditeľom škôl

- kontrolovať dôslednejšie začlenenie environmentálnej výchovy do školských vzdelávacích programov (do UO vhodných predmetov) a v rámci hospitačnej činnosti sledovať kvalitu jej realizácie
- vypracovať plán činnosti koordinátora environmentálnej výchovy na základe výsledkov interného prieskumu týkajúceho sa záujmu žiakov, realizovať pre nich v oblasti environmentálnej výchovy zmysluplné a atraktívne aktivity
- ustanoviť vo väčších plnoorganizovaných školách dvoch koordinátorov, osobitne pre 1. a 2. stupeň základnej školy

MPC

- uskutočňovať cyklické vzdelávanie učiteľov, ktorí koordinujú oblasť environmentálnej výchovy v školách, zamerané na rozširovanie, prehĺbovanie a aktualizovanie ich profesijných kompetencií v oblasti environmentálnej výchovy